
mogelijk het gewone onderwijs te doortrekken van de godsdienst. De tucht als middel was van het allerhoogste belang, niet alleen omdat het bij klassikaal onderwijs onontbeerlijk was, doch ook omdat zij leerde zich aan het Goddelijk gezag te onderwerpen.

Het middagdeel van de conferentie werd gewijd aan gevarieerde onderwerpen: Bijbelse Geschiedenis, een nieuwe schrijfmethode van broeder M. Landelinus en de bestrijding van drankmisbruik. Uit de stukken blijkt dat de zuster-onderwijzeressen duidelijke instructies kregen. Zo mochten leer- en leesboeken in de scholen pas ingevoerd worden na verkregen toestemming van het hoofdbestuur van de congregatie. Een Tweede Algemene Hoofdenvergadering in Tilburg vond pas tien jaar later plaats, op 10 april 1912. Voorzitter en spreker was de inmiddels tot bisschop gewijde Mgr. A.F. Diepen. Men moet echter wel bedenken dat alle oversten van de ondergeschikte huizen, die inmiddels gestegen waren tot 102 kloosters met 3.307 zusters, jaarlijks in het moederhuis bijeen kwamen voor het volgen van een retraite en het ontvangen van richtlijnen.³⁹

In 1909 werd een nieuwe handleiding voor de katholieke fröbelscholen samengesteld door enige Zusters van Liefde, met afzonderlijke delen voor methodiek en godsdienst/vertellen. Een vierde en vermeerderde druk verscheen in 1955 en stond centraal bij de opleiding voor kleuterleidsters. Bij de invoering van de allereerste kleuteronderwijswet in 1956 kregen de religieuze hoofdleidsters van de katholieke kleuterscholen informatie in aparte studiedagen en circulaires. Een selectie uit de instructies van de algemene moeder-overste M. Josephino geeft hiervan een indruk:

Er moet gedurende ten minste 880 uren per jaar onderwijs gegeven worden. Het Godsdienstonderwijs valt hier buiten, terwijl normaal op 42 a 43 schoolweken gerekend kan worden. Het schema zal u laten zien dat daardoor niet meer dan 2 uur per week *officieel* voor Godsdienstonderwijs kan worden uitgetrokken, maar het spreekt van zelf dat ook de andere ‘vakken’ voor Godsdienst-onderwijs kunnen worden benut, waarbij wij vooral denken aan Bijbelse-geschiedenis, die ook onder ‘vertellen’ wordt gegeven [...] Voor het schooljaar 1956/1957 moet in augustus alles opnieuw worden ingediend. De administratiemodellen, zoals die worden voorgeschreven, worden U reeds van alle kanten te koop aangeboden. Het spreekt echter vanzelf, dat wij daarbij de Katholieke leveranciers moeten begunstigen. Er kan dus besteld worden bij: Govers te 's Gravenhage, Het Zuiden te Beek en het St. Gregoriushuis te Utrecht.⁴⁰

³⁹ A.M. Lauret (1967), 50,77. *Per Imperatief Mandaat*. Tilburg.

⁴⁰ Circulaire, 1955, 70. Moederhuis, 27 februari 1956. Over speel-werkplan. ZLTA, Tilburg inv nr 6095.